

SÁMI GUOVLLUID RIGGODAGAIÐ HÁLDDAŠEAPMI JA EAIGGÁDUŠŠAN

Norgga Sámiid Riikasearvi dáhttu aktiivadit searvat digaštallamii buot min sámi guovlluid riggodagaid hálddašemi ja eaiggáduššama eavttuid birra. Dán proseassa leat eiseválddit vuojehan guovtte háve – álggos Finnmárkkolágain mii lea juo dohkkehuvvon, ja de vel guovlluin Tromssas luksa mii ii leat vel čielgan – ja danne ferte NSR meannudit dán ášši sihke ollislaš čat buot sámi guovlluid olis, ja erenoamážit dan guovllu olis gos láhkavuodđu lea sajis, namalassii Finnmárkkus. Dát áššečielgehus čielggada danne eanemusat Finnmárkkkoopmodaga badjelbáhčaga.

ÁLGGAHUS

Dađimielde go sámi álbmot oažžu vuoigatvuodaid dohkkehuvvot, de lassánit maiddá hástalusat das movt mii dáhttu hálddašit ja geavahit sámi guovllu ođasmahtti ja eahpeođasmahtti riggodagaid. Norgga Sámiid Riikasearvi (NSR) ferte danne guorahallat maid searvi oaivvilda leat hálddašemi vuodđun, ja movt mii dáhttu váikkuhit sámi guovlluid resurssa-geavaheami. Finnmárkkus leat guhkimusat ollen, ee. dannego Sámediggi lea ovddastuvvon Finnmárkkkoopmodaga (FeFo) stivrras ja lea mielde Finnmárkkku eatnamiid ja čáziid hálddašemis.

NSR áigu boahhteáiggis nai bargat politihkkaovdánahttimiin dán suorggis. Konkrehta čuolbma maid NSR ferte čielggadit lea movt FeFo badjelbáhčaga galgá hálddašit. FeFo stivra lea strategiiaplána rullerema oktavuodas álggahan proseassa mas maiddá badjelbáhčaga hálddašepmi lea oassin. Dán áššis galgat guorahallat FeFo badjelbáhčaga hálddašemi, muhto mii áigut maiddá geahčadit movt sámi guovlluid resurssaid hálddašemi ja eaiggáduššama bargu galgá čuovvoluvvot viidáseappot.

DUOGÁŠ

Áiggiid čađa leat sirkumpolára guovlluin eanaš ássan álgoálbmogat ja sii leat geavahan guovllu riggodagaid. Dáin guovlluin lea ássan, geavaheapmi ja gullelašvuohta bistán duháhiid jagiid. Guovlluin lea rikkis kulturárbi ja dáppe leat ovdánan erenoamáš heiveheamit main luondu ja sierra máhttu birrasa birra lea leamaš vuodđun. Dáin guovlluin lea min sápmelaččaid ruoktu. Luondduriggodagaid hálddašemi rievttálaš vuoddu ii leat váttis ipmirdit. Jus luondduriggodagaid geavaheapmi váikkuha álgoálbmogiidda, de galgat mii vuhtiiváldojuvvot, ja min beroštumit galget fuolahuvvot.

Davviguovlluin jáhkket leat mearkkašahtti olu minerála- ja petroleumriggodagaid mat eai leat vel fuomášuvvon. Maiddá álgoálbmogiin lea riekti beassat searvat moderniseremii, ovdánahttimii ja servodathábmemii. Danne lea áibbas vuđolaš mearkkašupmi das ahte ieža beassat leat mielde ráhkadit eavttuid dasa movt minerála- ja petroleumriggodagat galget geavahuvvot. Boahtevaš ovdáneapmi buktá vejolašvuodaid, muhto maiddá áitagiid. Jus álgoálbmotperspektiiva lea mielde eahpeođasmahtti resurssaid hálddašemis, de unnot dát áitagat, ja sihkkarastá ahte davviguovlluid boahtevaš ealáhusovdánahttin maiddá šaddá ávkin midjiide sápmelaččaide. Dat sihkkarastá maiddá eanet ollislaš luondu-, biras- ja resursahálddašemi.

Finnmárkkolága bargguid oktavuodas, ángirušai NSR olahit nu buori lága go fal vejolaš. NSR oaivvildii dalle nu movt dál, ahte láchka addá sápmelaččaide ja Finn Márkku álbmogii muđui, stuorát vejolašvuoda lihkostuvvat ieš birget ekonomalaččat. Dat galggai dáhpáhuvvat fylkka árvoháhkama loktema bokte, fylkka ja riikka ekonomijai buorin ja ahte Finn Márkku ássit galget sáhttit guoddit ovddasvástádusa davviguovllu servodatovdánahttimis.

Stuorát árvoháhkana ja barggaheapmi Finn Márkkus lea ávkin sihke Sámediggái ja eará eiseválddiide dannego dat ee. unnida eretfárrema sámi guovlluin. FeFo bokte lea Sámediggi mielde Finn Márkku eatnamiid, čáziid ja resurssaid hálddašeamis. Maiddái sámi guovlluin Finn Márkku lulábealde leat proseassat jođus sámi guovlluid hálddašeami hárrái Sámi vuoigatvuođalávdegotti II (SVL2) bokte. Lea vuos eahpečielggas makkár hálddašančovdosiid dát buktá boahhteáigái, muhto NSR eaktuda ahte dát čovdosat addet sámi mielváikkuheami ja sámi beroštumiid fuolaheami.

NSR oaivvilda ahte Finn Márkkoláhka oktan gullelaš láchkaásahusaiguin ja áššemeannudanjuolggadusaiguin addá nanu vuodu fylkka ođasmahtti resurssaid ja vuodu hálddašeapmái. Dat mii dál ferte dahkkot lea ahte geavahit juolggadusaid einnostahtti vuogi mielde, mii nanusmuhtta stuorát árvoháhkama. Sámediggi galgá leat luohtehahtti beallin sidjiide geat nagodit háhkat ovdáneami nanaguoddevaš vuogi mielde, muhto dalle eaktuduvvo ahte ovdáneapmi dáhpáhuvvá dakkár vuogi mielde mii ávkkuha sihke báikkálaš álbmogii ja sámi beroštumiide, nu movt Finn Márkkoláhka nai eaktuda. Eahpeođasmahtti resurssaid dáfus, dego mineráladoaimmaid dáfus, leat ain stuora hástalusat.

NSR oaivvilda ahte ođđa Minerálaláhka ii doarvái bures váldde vuhtii sámi beroštumiid dannego dat ii atte rievtti informerejuvvon miediheapmái, ja dannego das eai leat dohkálaš mekanismmat das movt sihkkarastá álgoálbmogiidda oasi mineráladoaimma árvvuin. Dat dagaha vuostálas beroštumiid ja eahpesihkarvuoda mineráladoaimma hárrái sámi guovlluin, nu movt leat oaidnán maŋemus iskanáigodagaid Finn Márkkus.¹ Leat juo ovdamearkkat das movt fitnodagat leat geassádan plánejuvvon iskanbargguin Finn Márkkus, ee. dannego eai dieđe rámmaid go Sámediggi ii leat guorrasan ođđa Minerálaláhkii. NSR lea Sámedikki bokte várren Ealáhusdepartemeantta ja Stuoradikki das ahte ná sáhtta geavvat go Minerálaláhka ii oaččo doarjaga Sámedikkis.

Sámediggi lea geahččalan buhttet dán eahpesealvi ja lea ráhkadan bagadusa sámi guovlluid mineráladoaimmaid várás², ja ráhkkanan dál juolggas šiehtadallat minerálfitnodagaiguin. NSR ii leat eavttukeahtta dorjon dakkár strategiija dannego ain lea eahpečielggas makkár policy Sámediggi bidjá vuodđun daidda šiehtadallamiidda. NSR oaivvilda ahte Sámediggi ferte ovddidit ollislaš policy mineráladoaimmaide, mas álgoálbmotperspektiiva, etihkka ja biras ferte leat mielde, ovdalgo šiehtadallagoahtá minerálfitnodagaiguin.

¹ Sámedikki dieđuid mielde geassádii Anglo American iskkadanrievttistis Kárášjoga gielddas.

² Ášši 21/10 Sámedikki mineráladoaimbagadus Minerálariggodagaid iskkamiid ja doaimma oktavuodas http://innsyn.e-kommune.no/innsyn_sametinget_norsk/wfdokument.aspx?journalpostid=2010012843&dokid=261437&versjon=6&variant=P&ct=RA-PDF

Sámi servodagat bohtet eambbo go ovdal dovdat váikkuhusaid eará riikkaid ja riikkaid-gaskasaš fitnodagaid beroštumiid ja mihtuid davviguovlluid ovdáneami geažil. Dat buktá dárbbu nannet min kapasitehta dán suorggis, ja dárbbu háhkat ipmárdusa ja mielváikkuheami sámi servodaga bealis dain ovdánahttinproseassain mat leat jođus Davviguovlluin.

FeFo badjelbáhčaga hálddašeapmi

Finnmárkkolága ulbmil lea láchit dili nu ahte Finnmarkku vuođđo- ja luondduriggodagat hálddašuvvojit dássedis ja ekologalaš guoddevaš vuogi mielde mii ávkuha fylkka ássiide ja mii erenoamážit lea vuođđun sámi kultuvrii, boazodollui, meahcásteapmái, ealáhuseallimii ja servodateallimii. Norut evaluerenraporta³ čájeha ahte FeFo lea sakka deattuhan aktiiva eaiggáduššama ja ealáhusdoaimma, ja eará oasis ulbmilparagráfas eai leat nu olu deattuhuvvon, nugo ekologalaš guoddinnákca ja sámi kultuvrra vuođđu. Dan lea veara mearkkašit go NSR galgá čuovvolit FeFo strategiijaplána.

Lea maid veara muittuhit ahte Finnmarkkokommišuvdna galgá kártet dálá geavahan- ja eaiggáduššanvuoigatvuođaid maid Finnmarkku olbmot leat háhkan alcceseaset guhkesáigge-geavaheami bokte. Dat mearkkaša ahte loahpalaš vuoigatvuođat eatnamiidda ja čáziide Finnmarkkus eai leat vel čielgan, ja das berre leat mearkkašupmi dasa movt FeFo mii lea gaskaboddosaš eaiggát, galgá hálddašit daid vuoigatvuođaid. Finnmarkkoláhka rahpá dattege vejolašvuođa dasa ahte FeFo badjelbáza ollásit dahje muhtun muddui sáhhtá máksojuvvot Finnmarkku fylkkagildii ja Sámediggái dahje adnot oktasašávkkálaš ulbmiliidda mat leat olles fylkka ássiide buorrin.

Badjelbáhčaga juogadeapmi, § 15:

Juos Finnmarkkuopmodagas lea báhkodeksan, reaidaruhtan dahje sullasaš aktivan, main lea gessojuvvon vejolaš vealggi ovddas, eambbo go dat mii darbbašuvvo varrin vafistit doaimma, de sáhhtá stivra mearridit ahte badjelbáza ollasit dahje oassálassii máksojuvvot Finnmarkku fylkkagildii, Sámediggái, fylkka gielddaide dahje dakkár oktasašávkki ulbmiliidda, mat bohtet fylkka ássiide buorrin.

FeFo sáhhtá iežas dieđuid mielde moatti jagi sisa oazžut mearkkašahtti badjelbáhčaga maid sáhhtá iešguđet ulbmiliidda atnit. Eanas oassi dán badjelbáhčagis bohtá doaimmain earret dábálaš doaimma, ovdamearkka dihte opmodagaid ja vuoigatvuođaid vuovdimis, ja maidái buhtadusain. FeFo stivra lea álggahan proseassa das movt dán badjelbáhčaga galgá hálddašit. Dát leat evttohuvvon doaimmat jus vállje badjelbáhčaga atnit “oktasašávkki ulbmiliidda”: Čálgoovddidan doaimmat / kuolturdoaimmat / ruoná doaimmat, dutkan ja ovdánahttin Finnmarkkus, infrastruktuur doaimmat ja ealáhusovdánahttin.

Iežas dieđuid mielde de lohka náppo FeFo ahte badjelbáza ii boađe dábálaš doaimmas. Stuorámuš oassi FeFo vejolaš badjelbáhčagis bohtá hálddašeami bokte maid FeFo dahká gaskaboddosaš eaiggádin, ja dat lea čadnon opmodagaide, vuoigatvuođaide ja buhta-

³ Norut raporta 2010:4 *Finnmarkseiendommen under lupen*

[http://www.fefo.no/Finmarkseiendommen/Internett/PRESSEMLD/2010/norut%20Rapport2010_4_Fefo%20\(2\).pdf](http://www.fefo.no/Finmarkseiendommen/Internett/PRESSEMLD/2010/norut%20Rapport2010_4_Fefo%20(2).pdf)

dusaide. Das berrejit leat váikkuhusat dasa movt badjelbáza hálddašuvvo. Vejolaš vuoigatvuođalaččaid beroštumit fertejit áittarduvvot.

Leat goit golbma molssaeavttu FeFo badjelbáhcaga dáfus. Beroškeahhtá das ahte guhte dáin válljejuvvo, de oaivvilda NSR ahte Finnmárkkolága ulbmilparagráfa galgá leat vuodđun, namalassii sámi kultuvrra, boazodoalu, meahcásteami, ealáhusdoaimma ja servodateallima erenoamáš vuhtiiváldin:

1. Ruovttoluotta máhcahit Sámediggái ja Finnmárkku fylkkagildii.
2. FeFo ieš hálddaša oktasašávkálaš ulbmiliidda.
3. Gaskačoavddus, foanda oktasašávkálaš ulbmiliid várás maid Sámediggi ja Finnmárkku fylkkagiella searválaga hálddašeaba.

Jus vállje máhcahit vejolaš badjelbáhcaga Sámediggái ja Finnmárkku fylkkagildii **molssaeavttu 1** bokte, de ferte sihkkarastit ahte dat ii buvttu váikkuhusaid boahhtevaš juolludusaide Sámediggái ja fylkkagildii. Dasto ferte árvvoštallat Sámedikki ortnegiid nu ahte sihkkarastá dáid sisaboađuid čadnojumi Finnmárkku doaimmaide. Ovdamunni dákkár ortnegiin lea ahte FeFo lassi sisaboađut gártet njuolga álbmotválljejuvvon hálddašeami vuollái, ja danne berre hálddašeamis leat legitimatehta Finnmárkku álbmoga gaska maddái.

Molssaeaktu 2 mielddisbukta ahte FeFo hálddaša badjelbáhcaga dálá stivrenstruktuvrra siskkobealde dahje daid orgánaid bokte maid FeFo ásaha. Dalle šaddá dihto gaska politihkalaš mearrádušorgánaid (Sámedikki ja Finnmárkku fylkkagiella) ja resurssaid hálddašeami gaska. Dat mearkaša maddái ahte lea dušše eahpenjulges álbmotválljejuvvon dárkkisteapmi badjelbáhcaga hálddašeamis. Dát sáhtta addit FeFo:ii buoret vejolašvuođa guhkilmasat plánet, ja sáhtta buktit ollislaš jurddašeami FeFo eará doaimmaid hárrái.

Molssaeaktu 3, gaskačoavddus, sáhtta fuolahit olu beliid. Dat addá legitimatehta ja politihkalaš stivrejumi daid doaimmaruđaid dáfus main sáhtta leat stuora mearkašupmi Finnmárkku ovdánahttimis. Dalle eastada maddái ahte Sámediggi ja Finnmárkku fylkkagiella oaivvilduvvojit golahahttit FeFo doaimma. Dákkár foandda hálddašeapmi addá Sámediggái ja fylkkagildii buriid vejolašvuođaid lagabut ovttasbargat Finnmárkku ovdánahttima hárrái.

NORGGA SÁMIID RIIKASEARVI OAIVVILDA AHTÉ

- vejolaš badjelbáhcaga galgá ollásit atnit Finnmárkkolága ulbmilparagráfa vuodul, dat mearkaša ahte hálddašeamis galgá erenoamážit vuhtiiváldit sámi kultuvrra, boazodoalu, meahcásteami, ealáhusdoaimma ja servodateallima;
- máhcakeahtes doaimmaid ja opmodaga vuovdima dáfus ferte FeFo muitit ahte loahpalaš riekti Finnmárkku eatnamiidda ja čáziide ii leat vel čielggaduvvon;
- FeFo:s ii galgga badjelbázamaksimeren ulbmilin, muhto galgá baicca deattuhit buori kvalitehta ja bálvalusaid hálbái Finnmárkku álbmogii;
- jus badjelbáza lea gártan hálddašeami bokte maid FeFo lea dahkan gaskaboddosaš eaiggádin, de ferte dat váikkuhit dasa movt badjelbáza adno. Vejolaš vuoigatvuođalaččaid beroštumit galget vuhtiiváldojuvvot;

- FeFo vejolaš badjelbáhcaha hálddašeamis ferte leat legitimatehta Finnmárkku álbmogis, ja danne berre dat hálddašuvvot foanddas oktasašávkki ulbmiliid várás, maid Sámediggi ja Finnmárkku fylkkagielda ovttasráđiid hálddašeaba.

NSR viidáset bargu sámi guovlluid riggodagaid hálddašeamis ja eaiggáduššama hárrái:

- NSR áigu buktit árvalusaid FeFo-stivrii de go searvá gulaskuddanproseassaide ja Sámedikki ja sámediggejoavkku bokte mas lea oktavuohta FeFo:in ja ovttaskas stivralahtuiguin;
- NSR áigu ain bargat konkrehta modeallaiguin das movt hálddašit sámi guovlluid Tromssas luksa, ja čuovvolit Sámi vuoigatvuođalávdegotti II evttohusaid;
- NSR áigu ain bargat gažaldagaiguin mat gusket luondduriggodagaid eaiggáduššamii ja hálddašeapmái, dás maiddái erenoamážit čielggadit makkár heivvolaš modeallat gávdnojit ávkeárvvu ossosiid dáfus eahpeođasmahtti resurssaid oktavuođas.